

DÜNYA GÜNDEMİNDE BUĞDAY

DÜNYA GÜNDEMİNDE BUĞDAY

DÜNYA GÜNDEMİNDE BUĞDAY

İmtiyaz Sahibi

Kalkınma Odaklı Stratejik Araştırmalar Merkezi adına
Lütfi Can BAŞARAN

Editörler

Ahmet ÇELİK
Koray GÜÇLÜ

Grafik Tasarım & Kapak

Tülay AKBAŞ

Baskı, Yeri ve Yılı

Adabalı Ofset
(Fevzi Çakmak Mah. Sıla Cad. No: 73/O Karatay/Konya)
Sertifika No: 63244

ISBN

978-605-74183-7-1

Baskı Yeri

Konya

Baskı Yılı

Temmuz 2023

KOSAM

Akabe Mah. Alaaddin Kap Cad.
No:130 42020 Karatay / Konya
www.kosam.org

KONYA 2023

Bu yayın, **KOSAM** tarafından
Konya Ticaret Borsası için özel olarak hazırlanmıştır.

“Dünya Gündeminde Buğday” Raporu, KOSAM’ın düşüncelerinden tamamen bağımsızdır ve KOSAM’ın kurumsal fikirlerini yansıtmamaktadır. Uluslararası düşünce kuruluşlarının görüşlerini aktaran her çalışmanın fikir ve yönlendirmeleri yayımlayan kurum ve yazarlara aittir, herhangi bir yatırım danışmanlığı anlamına gelmemektedir. Okuyucuyu bilgilendirmek amacıyla hazırlanmış olan bu çalışmanın içeriği, hiçbir şekil ve surette raporun herhangi bir taahhüdünü tazammum etmediğinden, bu bilgilere istinaden her türlü özel ve/veya tüzel kişiler tarafından alınacak kararlar, varılacak sonuçlar ve oluşabilecek her türlü riskler bizatihi bu kişilere ait olacaktır. “Dünya Gündeminde Buğday” Raporu genel anlamda bilgi vermeyi amaçlamakta olup şahıs ve şirketlere karşı herhangi bir sorumluluk doğurmaz.

Bu yayının tüm hakları KOSAM’a ve Konya Ticaret Borsası’na aittir. İlgili kurumların izni olmadan yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek sureti ile alıntı yapılabilir.

COPYRIGHT © 2023

ÖNSÖZ

Tüm paydaşlarımızın çok iyi bildiği şekilde pandemi, iklimsel kuraklık, emtia fiyatlarındaki yükselme, ülkelerin stok hamleleri, tedarik zincirlerinde bozulmalarla zorlu bir süreç yaşayan tarım-gıda piyasaları; 2022 yılında tarımsal üretim ve ihracatta çok önemli payı olan Rusya ve Ukrayna arasındaki savaşla çok daha kırılgan bir hale geldi.

Savaşın ve jeopolitik risklerin etkisiyle enerji alanında yaşanan kriz ve tarımsal girdi tedarikindeki sıkıntılarla sektördeki denklemlerin bozulmasıyla küresel gıda arzı ve güvenliği riski endişeleri artarken Avrupa başta olmak üzere çoğu ülkede market rafları boşaldı.

Detaylarını raporumuzda okuyacağınız üzere Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın, Rusya-Ukrayna konusundaki diplomatik girişimi ile Karadeniz Tahıl Koridoru hayata geçti. Ülkemiz süreç içinde, tarımsal üretimde kendi kendine yetebilen bir ülke olmasına rağmen açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalan ülkeler ve insanlık için büyük bir adım atarak, küresel bir güç olduğunu gösterdi. Ukrayna limanlarındaki silolarda bekleyen yaklaşık 20-25 milyon ton tahılın dünya pazarlarına taşınacak olması, tahıl piyasalarına olumlu bir gelişme olarak yansıdı. Küresel gıda fiyatları ile özellikle hububata ilişkin gıda fiyatlarındaki belirsizlik ve gıda güvenliği endişeleri büyük oranda ortadan kalktı.

Tüm bu gelişmeler ışığında tarımın bir kez daha "Yükselen Değer" olduğu, gıdanın öneminin yakın gelecekte de azalmayacağı ortaya çıktı. Süreçte gıda güvenliği ve gıda güvencesi açısından kendi kendine yeterlilik oldukça önem kazandı, insanların tarladan sofraya güvenilir, kaliteli ve sağlıklı olarak yeterli gıdaya ulaşması dünyanın temel politikası haline geldi.

Temel besin kaynağımızı buğdaya bağlı gıdaların oluşturması sebebiyle ülkeler, hayati bir öneme sahip olan buğday üretiminde kendine yeter olmayı ya da en azından yönetilebilir bir seviyenin altına düşmemeye özel önem verirler. Ülkemizde de durum farklı değildir. Buna rağmen özellikle buğday üretiminden kaçış endişe oluşturacak boyutlara doğru gidiyor. Bundan 15 yıl önce 9 milyon hektar olan buğday ekim alanı, giderek azalarak 7,5 milyon hektar civarına düştü. Buğday ekim alanlarında görülen düşüş, gıda güvenliği açısından önemli riskler oluşturuyor. Buna rağmen gerek yeni çeşitlerin ıslahı gerekse yetiştirme tekniklerindeki gelişmeler, ekim nöbeti ilkelerine uyulması gibi nedenler ile birim alan verimi giderek arttığı için, üretim düşüşü yaşanmadı. Ancak gelinen noktada nüfus artışı, göçmen nüfus, artan turist sayısı, dışarıya yapılan yardımlar ve coğrafyamızda yaşanan karışıklıklardan dolayı üretimden düşen ve Türkiye'den gelecek gıda ile beslenmek durumunda olanları göz önüne alırsak, tüketimin öngörülenin çok üzerinde olacağı sonucuna varılıyor. Kurak yıllarda iç tüketimi karşılayamama durumu da risk olarak dururken, bu konuda acilen yeni politikalar üretilmeye, uygulamaya konulmalıdır.

Gıda sanayiinin gelişmesini belirleyen önemli etkenlerden birisi yeterli ve uygun kalitede hammaddeyi sürekli olarak temin edebilmektir. Pandemi, Rusya-Ukrayna savaşı, iklim değişikliği ve küresel riskler gıda hammaddelerine ulaşmada önemli sorunlar oluşturuyor. Bu nedenle küresel risklerden korunmak için stratejik ürün olan buğday üretiminin artırılması, sürdürülebilirliğin sağlanması gerekiyor.

Bunun için TMO alım fiyatlarının dünya fiyatları ile uyumlu, ancak girdi maliyetlerindeki artışı dikkate alan gerçekçi bir müdahale alım fiyatı belirlenmesi, prim ve hazine desteklerinin devamı yanında üretim planlaması da gereklilik arz ediyor. Ülkemizde tarım ürünleri tüketim planlaması yapılmadan üretiliyor. Bu da her sene arz-talep dengesini değiştirerek fiyat istikrarının sağlanmasını zorlaştırıyor. Tüketim, ihracat ve benzeri parametrelerle üretim planlanmalı, uzun vadeli planlarla istikrarlı

hale getirilmelidir. Bu durum ihracat/ithalat dengesini de etkileyebilmektedir. Bilimsel, teknik ve ekonomik esaslara uygun dörtlü münavebe sistemi (en az bir ylinda buğday tarımının zorunlu olduğu), tarımsal destekler ile ilişkilendirilerek uygulamaya konulmalıdır. Böylece sadece buğday açısından değil farklı stratejik ürünler için bir üretim planı oluşturacağı gibi, toprağın ve su kaynaklarının korunmasına da önemli katkı sunacaktır. Buğday üretimini de yakından ilgilendiren “Orman Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair 422 Sayılı Kanun” bu anlamda önemlidir. Tarımda retim planlamasıyla suyu merkeze alan, stratejik ürünlerde arz güvenliğini koruyan, sözleşmeli üretimi yaygınlaştıran 422 Sayılı Kanun, tarım ve hayvancılıkta yeni bir dönem başlatacaktır.

Enerji bağımsızlığı hedefinde ülkemizin attığı adımlar ne kadar önemli ise gıdanın sürdürülebilirliği ve güvenliğinin sağlanması adına atılacak adımlar da aynı ölçüde önemlidir. Bu nedenle projelendirme ve kaynaklandırmada daha hızlı ve kararlı davranılmalı, suyun her damlası tarıma çevrilmelidir. Uygulama; fiyat politikası, destekleme modeli ve dörtlü münavebe ile birlikte buğday ekim alanlarının artışına ve dolayısı ile üretimine de olumlu yansıtacaktır.

Unutmamak gerekir ki tarımın ihmalinin sonucu, dışa bağımlılıktır. Türkiye, tarımsal üretimde ve tarımsal ticarete parlayan bir yıldız olmayı hak ediyor ve bunu sağlayacak toprağa, iklime, bilgiye ve insan kaynağına sahiptir. Ülkemiz tarım arazilerinin yüzde 75’ini kaplayan hububat ürünleri (buğday, arpa, mısır, eltik, yulaf, tritikale) bitkisel ve hayvansal üretiminin omurgasını oluşturuyor. Bu rn grubu ile ilgili üretimden, ticaret ve sanayiye kadar tüm aşamalarda ortaya çıkan sorunların çözümü, ülke tarımında sorunların birçoğunun çözülmesi anlamına geliyor. Tarım alanında kadim medeniyete sahip Türkiye olarak elimizdeki gelişmiş alt yapı ve bilgi birikimini ne çıkarmalıyız. Bu sadece dünyada, “biz de olalım”

anlayışından daha ziyade gıdada dışarıya muhtaç olmadan yaşayabilmenin de önemli bir gereksinimidir.

Bu anlamda stratejik ürün buğdayı ele alan “**Dünya Gündeminde Buğday**” başlıklı bu çalışmanın oldukça önemli olduğuna inanıyoruz. Bu rapor, “Büyük ve Güçlü Türkiye” hedefiyle Cumhuriyetin 100. Yıldönümü olan 2023 yılında buğdayın önemini ortaya koymanın yanında elde edilen veriler ve içeriğiyle tüm tarım paydaşlarına yeni ve vizyoner bakış kazandıracak, buğday özelinde doğru ve yapısal politikaların belirlenmesine katkı sunacaktır.

“Dünya Gündeminde Buğday” adlı çalışmamızı hazırlayan Kalkınma Odaklı Stratejik Araştırmalar Merkezi (KOSAM) yönetimine ve çalışanlarına teşekkür eder, ülkemiz tarımıyla ilgili benzer çalışmalarda tekrar karşınızda olma temennisiyle saygılarımı sunarım.

Hüseyin ÇEVİK

**TOBB Ticaret Borsaları Konsey Başkanı ve
Konya Ticaret Borsası Yönetim Kurulu Başkanı**

YÖNETİCİ ÖZETİ

İklim krizinin etkisi ve uluslararası gündemle birlikte 2021-2022 yılları dünyada tarım ve gıdanın öne çıktığı bir dönem oldu. Pandemi, küresel ısınma, Rusya-Ukrayna Savaşı, ambargolar, tedarik zincirlerinde bozulmalar, göç, emtia fiyatlarındaki yurtiçi ve yurtdışında yaşanan ekonomik sıkıntılar tarımın önemini bir kez daha ortaya koydu. Un, yağ gibi stratejik ürünlerde hammadde tedariği ülkeler için ön plana çıktı. Türkiye'nin girişimleri ile hayata geçen ve temel gıda tüketiminin hammaddesini oluşturan buğday özelinde ise Karadeniz Tahıl Koridoru dünya için bir umut oldu, piyasalar rahatladı.

Bu kapsamda “**Dünya Gündeminde Buğday**” başlıklı çalışmada spesifik olarak buğdayı; **Türkiye'nin Güncel Buğday Ekonomisi, Savaş ve Buğday: Ekonomi Politik Perspektifi, Küresel Ahlak ve Kıtık Tehlikesi** başlıkları altında üç bölümde ele aldık.

Bu raporu; ulusal ve uluslararası analiz ve raporlar kapsamında stratejik ürün olarak değerlendirilen buğdayın; Türkiye ve dünyadaki üretimine, ekim alanlarına, tüketimine, ithalat ve ihracatına, üzerindeki manipülasyona ve 2023 öngörülerine kadar çok yönlü bir yapıda inceleyerek hazırladık.

Buğday da küresel bakış ve politikaların yönü ve daha fazlasını yansıtması açısından büyük önem taşıyan bu değerli çalışmayı okuyucularımızın ve tarım paydaşlarımızın ilgisine sunuyoruz.

İçindekiler

Başlarken.....	1
I. Türkiye'nin Güncel Buğday Ekonomisi	3
Üretim Rakamları	5
2023 Öngörüler	8
Ekim Alanlarında Artış.....	9
Tüketim Alışkanlıkları.....	10
İthalat ve İhracat	10
Uzak Gelecek.....	12
II. Savaş ve Buğday: Ekonomi Politik Perspektifi	15
Dünyada Buğday Rakamları.....	15
Tehlike Çanları	18
Sahne Türkiye'nin	19
Enflasyondan Kurtuluş Yok.....	20
Rusya'nın Karakteri	21
Sıcak Gündem.....	21
III. Küresel Ahlak ve Kıtlık Tehlikesi.....	25
Açlık ve Hastalığın Karşısında Buğday	26
Saf Kapitalizm.....	28
Projeksiyon.....	28
Buğday Manipülasyonu.....	29
Uluslararası Sular.....	30
Final Yine Türkiye'nin	31
Son söz.....	33

Başlarken...

13 Nisan 2023 Perşembe akşamı Sputnik Türkiye'nin web sitesinde Eski Avusturya Dışişleri Bakanı Kneissl'in ifadesine dayanarak "Ukrayna konulu görüşmeler, Türkiye'de gerçekleşebilir" (1) başlıklı bir haber yayımlandı. Haberde Kneissl'in şu açıklamasına yer verilmişti: "Türkiye'de hem Moskova hem de Kiev'le ortak çalışma anlayışı ve köprüler söz konusu. Dolayısıyla (Ukrayna konulu) görüşmelerin Avusturya ya da İsviçre'den ziyade İstanbul veya Bakan Çavuşoğlu'nun düzenli olarak gerçekleştirdiği diplomasi forumuna ev sahipliği yapan Antalya gibi bir yerde gerçekleşmesi olası gözüküyor."

Rusya'nın resmi Rossiya Segodnya Ajansı'nın alt kuruluşu olan Sputnik, haberinde açıkça Türk kamuoyuna sesleniyordu. Çünkü 2022 yılının ilk çeyreğinde başlayan Ukrayna işgali, Avrupa'nın ortasında Yugoslavya'nın parçalanmasından bugüne çıkan en büyük çatışma olmasının yanı sıra tüm dünyada politik, ekonomik ve kültürel sonuçlar doğurdu. Bu sonuçların arasında Türkiye'nin süreçteki konumu ve spesifik olarak buğday en kritik başlıklardan ikisiydi.

Bir yanda Rusya'ya geri adım attırmak isteyen ve ekonomik yaptırımlar uygulayan uluslararası kamuoyu, bir yanda Ukrayna ve Rusya buğdayına erişilememesi ile artan kıtlık. Bu karşıtlığın ortasında ise sadece ortak tarihle değil, güncel ticari bağlarla da önemli bir aktör olan Türkiye. 22 Temmuz 2022'de Rusya Federasyonu, Ukrayna, Birleşmiş Milletler ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından imzalanan Tahıl Koridoru Anlaşması'nın, 2023 bahar aylarına gelindiğinde ciddi tehlikede olduğunun ise herkes farkında.

DÜNYA GÜNDEMİNDE BUĞDAY

Peki buğday kimin? Temel besin maddesi olarak dünya halklarının mı yoksa savaşın nesnesi haline getirilmesiyle politik güç odaklarının mı? İşte elinizde tuttuğunuz bu rapor, tam olarak bu soruyu cevaplamayı deneyecek.

(1) <https://sputniknews.com.tr/20230413/eski-avusturya-disisleri-bakani-ukrayna-konulu-gorusmeler-turkiyede-gerceklesebilir-1069637833.html>

I. Türkiye'nin Güncel Buğday Ekonomisi

Biz yayına hazırlanırken ülkemizde buğday hasadı başladı. Nisan-Mayıs yağmurlarıyla beraber başta Konya olmak üzere çiftçinin yüzü güldü ve 2023 yılında üretimin tahminleri aşması bekleniyor. Eş zamanlı beklenen haber de geldi ve yerli üreticiyi korumak için buğday dahil bazı hububatların ithalatına uygulanan gümrük vergisi 1 Mayıs'tan itibaren %130'a çıkarıldı. Böylece Covid Pandemisi sonrası sıfırlanan vergide, İthalat Rejimi kararında yer alan normal oranına dönmüş oldu.

Sözün başında ve tam yeri gelmişken bazı temel bilgileri de hatırlatmak istiyoruz. Türkiye iç pazarı devlet kontrolünde ve öncelikle Türkiye'de yetişen buğday kullanılıyor. Buğday ihracatı ise tamamen yasak. İthalat için gelen %130'lık vergiye rağmen, dahilde buğday işleme belgesi olan firmalar, bedeli ödeyerek alabiliyorlar. Kısaca Türkiye içeride kendine yetmeyi amaçlayarak, buğdayın değil buğdaydan elde ettiği ürünlerin ihracatını gerçekleştiriyor. Halihazırda Türkiye, dünya genelinde un ve bulgur ihracatında birinci, makarnada ise ikinci durumda. İthalata ise yerli buğday üretimi talebi karşılamadığında başvuruyor. Ulusal Hububat Konseyinin (UHK) tahmin raporları ile uyumlu olarak 20 milyon ton buğday üretiminin gerçekleştiği geçen sezonun ardından bu yılki üretimin iç tüketimi karşılayacak düzeyde olduğu tespiti de yapılıyor.

Bu arada her yıl Mayıs-Haziran aylarında Toprak Mahsulleri Ofisinin (TMO) gelecek hasat için yapılacak alımlara müdahale fiyatlarını duyurduğunu da hatırlatalım. Halihazırda TMO'nun gıda fiyatlarındaki enflasyonu azaltmak için yurt içi ve yurt dışından satın aldığı buğdayı değirmencilere daha düşük fiyattan sattığı, onların da unu fırınlara indirimli sağladığı bilinen bir gerçek. 2022 yazında TMO ekmeklik buğdayı değirmencilere, 6.450 TL'lik alım fiyatının altında ton başına 4.500 TL'den satıyordu. TMO satın alma fiyatı ile pazar fiyatları üzerinde bir taban oluştururken yetiştiriciler için de belli bir oranda güvence sağlıyor. Diğer

DÜNYA GÜNDEMİNDE BUĞDAY

yandan bazı çiftçilerin TMO'nun piyasa müdahalelerinin yurt içi fiyatları bozduğu ve belirsizlik yarattığı endişelerini gerekçe göstererek buğday üretimini durdurduğu da bir gerçek.

Yine yayına hazırlandığımız dönemde uzun süredir beklenen 2023 fiyatları da belli oldu. Bu yıl Konya Ovası'nda hububat ekim alanlarının yüzde 5-10 arttığını dile getiren Konya Ticaret Borsası Başkanı Hüseyin Çevik, "Bu fiyatın üretimi destekleyeceğine inanıyorum. Piyasanın beklediği fiyat ve 1000 lira destekle çiftçimizin eline 9 bin 250 lira geçecek" açıklamasını da yaptı.⁽¹⁾

Tablo: Yerli Buğday alım Fiyatı (TMO)

Yıl	Müdahale Fiyatı		Tarih/Döviz Kuru
	TL	Dolar	
2016	910 TL	303 dolar	(Temmuz 2016 itibarıyla 1 ABD Doları = 3 TL)
2017	940 TL	268 dolar	(Temmuz 2017 itibarıyla 1 ABD Doları = 3,5 TL)
2018	1050 TL	233 dolar	(Mayıs 2018 itibarıyla 1 ABD Doları = 4,5 TL)
2019	1350 TL	228 dolar	(Mayıs 2019 itibarıyla 1 ABD Doları = 5,9 TL)
2020	1650 TL	235 dolar	(Mayıs 2020 itibarıyla 1 USD = 7 TL)
2021	2250 TL	268 dolar	(Mayıs 2021 itibarıyla 1 ABD Doları = 8,4 TL)
2022	6450 TL	391 dolar	(Haziran 2022 itibarıyla 1 ABD Doları = 16,5 TL)
2023	8250 TL	349 dolar	(Haziran 2023 itibarıyla 1 ABD Doları = 23,6 TL)

Kaynak: Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) www.tmo.gov.tr

Tablo: Buğday Üreticilerine Yapılan Devlet Destek Ödemeleri

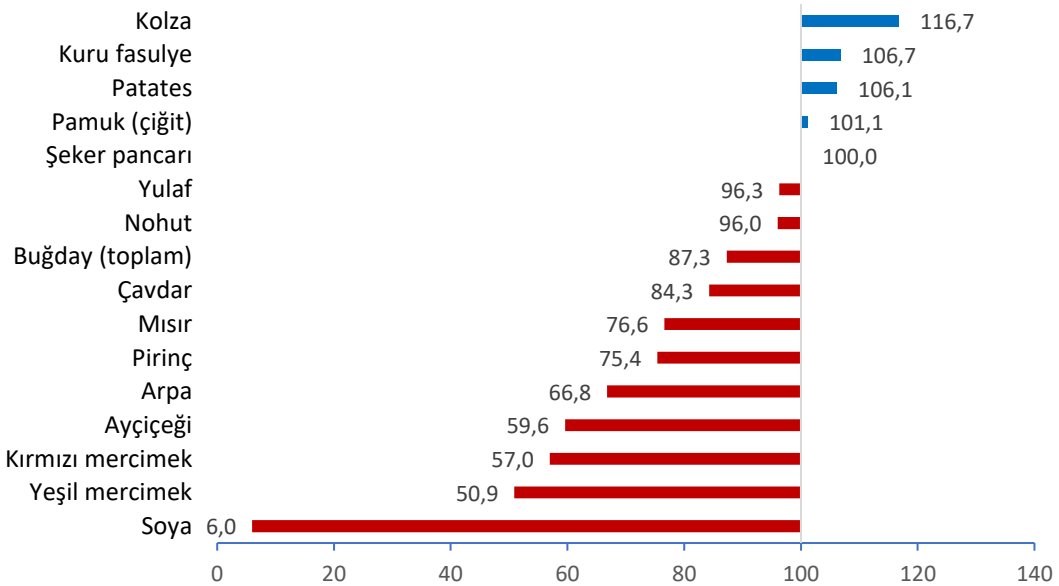
Yıl	Sertifikalı tohum (TL/HA)	Üretim Ödül (TL/MT)	Dizel ve Gübre (TL/HA)
2016	85	50	110
2017	85	50	170
2018	85	50	190
2019	85	50	270
2020	160	100	350
2021	240	100	920
2022	500	100	1210

Kaynak: www.tarimorman.gov.tr/Konular/Tarimsal-Destekler

Üretim Rakamları

Türkiye'deki üretim rakamlarına yıllara oranla baktığımızda Yeni Güney İçin Politika Merkezi'nin verilerine göre Türkiye 2017-2021 yıllarında dünyanın ortalama en çok buğday üreten ülkeleri arasında 10. sıradaydı. (2) TÜİK verilerine göre 2022'de buğdayın üretim oranı bir önceki yıla göre %11,9 oranında artarak 19,8 milyon tona ulaştı.(3) Ancak üretilen buğdayı mutlaka yeterlilik açısından da değerlendirmek gerekiyor. Yine TÜİK'in açıkladığı 2022 Bitkisel Denge Tablolarına göre tahıl ürünleri toplamı için 2021-2022 piyasa döneminde yurt içi üretimin yurt içi talebi karşılama derecesi (yeterlilik derecesi) %80,3 olarak gerçekleşti. Toplam tahıl üretiminde en büyük paya sahip olan buğdayın yeterlilik derecesi ise %87,3 (durum buğdayında %151,8, diğer buğdayda %79,9) oldu.

Tablo: 2022 Bitkisel Denge Tabloları

Kaynak: TÜİK Bitkisel Ürün Denge Tabloları

(<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Bitkisel-Urun-Denge-Tablolari-2022-49456>)

DÜNYA GÜNDEMİNDE BUĞDAY

TÜİK verilerine göre Türkiye buğday ekim alanı 2020/21 üretim sezonu itibariyle dünya buğday ekim alanının %3,2'sini oluşturuyor. Bu alan aynı zamanda Türkiye'de toplam ekilen tahıl alanının da %44'ünü teşkil ediyor. Bir önceki sezon olan 2020/21 üretimine baktığımızda ise Türkiye buğday ekim alanı 6,9 milyon hektar. Bu alanın yüzde 42'sini oluşturan ilk 10 il sırasıyla; Konya, Şanlıurfa, Ankara, Diyarbakır, Yozgat, Sivas, Tekirdağ, Çorum, Kayseri ve Mardin şeklinde sıralanıyor.

Tablo: Türkiye Buğday Verileri (m ton)

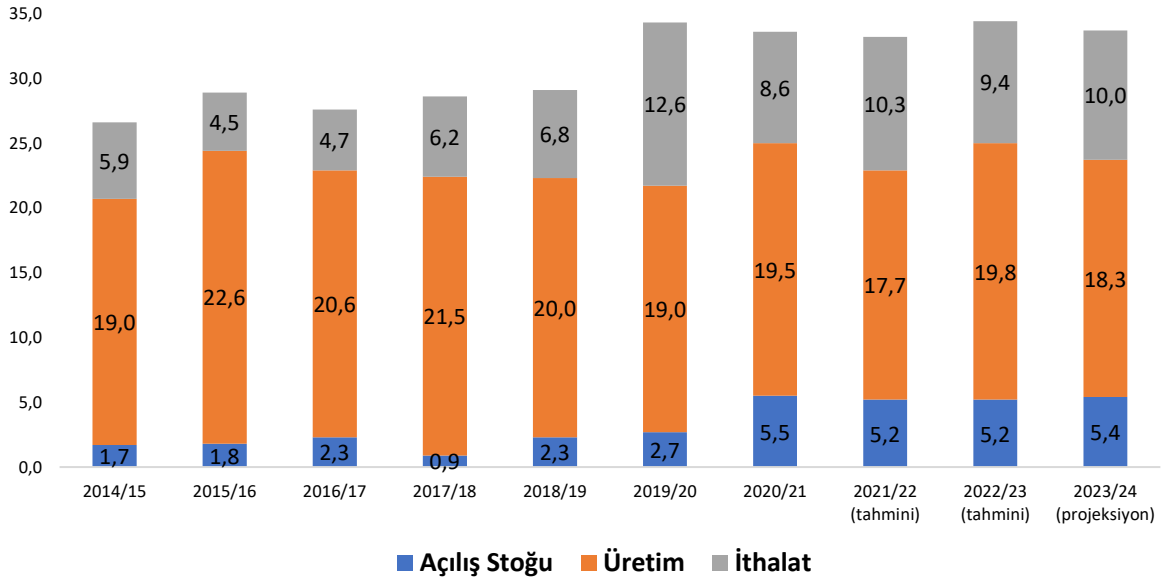
M Ton	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	(tahmini)	(tahmini)	(projeksiyon)	
Açılış Stoğu	1,7	1,8	2,3	0,9	2,3	2,7	5,5	5,2	5,2	5,4	
Üretim	19,0	22,6	20,6	21,5	20,0	19,0	19,5	17,7	19,8	18,3	
İthalat	5,9	4,5	4,7	6,2	6,8	12,6	8,6	10,3	9,4	10,0	
Toplam Kullanılabilir	26,6	28,9	27,6	28,6	29,1	34,3	33,6	33,2	34,4	33,7	
Gıda	15,3	15,2	15,1	15,1	15,3	16,2	16,4	16,6	16,8	17,0	
Yem	2,6	2,3	2,3	1,8	1,8	2,2	2,5	2,3	2,3	2,2	
Sanayi	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	
Tohum	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,3	
Diğer	0,7	1,4	0,9	0,9	0,9	2,0	1,1	1,0	1,1	1,0	
Toplam Tüketim	20,2	20,5	20,0	19,5	19,7	22,1	21,7	21,6	21,8	21,8	
İhracat	4,6	6,1	6,7	6,8	6,8	6,7	6,7	6,4	7,2	6,8	
Kapanış Stoğu	1,8	2,3	0,9	2,3	2,7	5,5	5,2	5,2	5,4	5,1	

Kaynak: International Grains Council (Uluslararası Tahıl Konseyi)

<https://www.igc.int/en/markets/marketinfo-sd.aspx>

DÜNYA GÜNDEMİNDE BUĞDAY

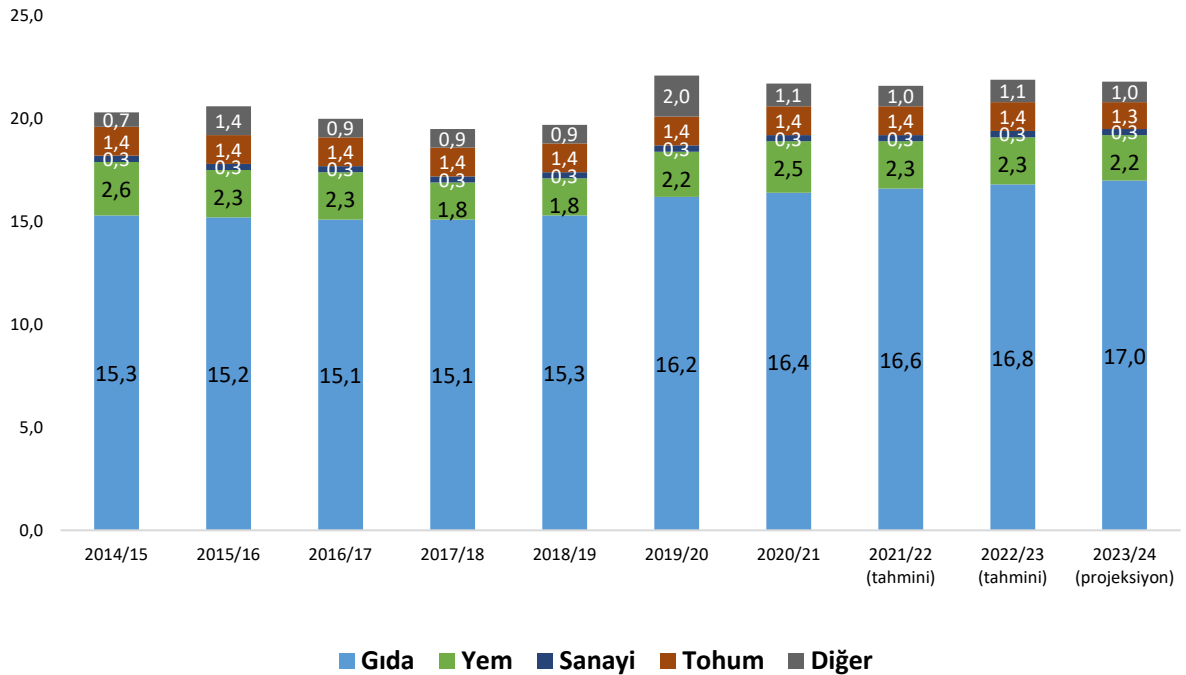
Tablo: Kullanılabilir Buğday Miktarı (m ton)

Kaynak: International Grains Council (Uluslararası Tahıl Konseyi)

<https://www.igc.int/en/markets/marketinfo-sd.aspx>

Tablo: Tüketilen Buğday Miktarı (m ton)

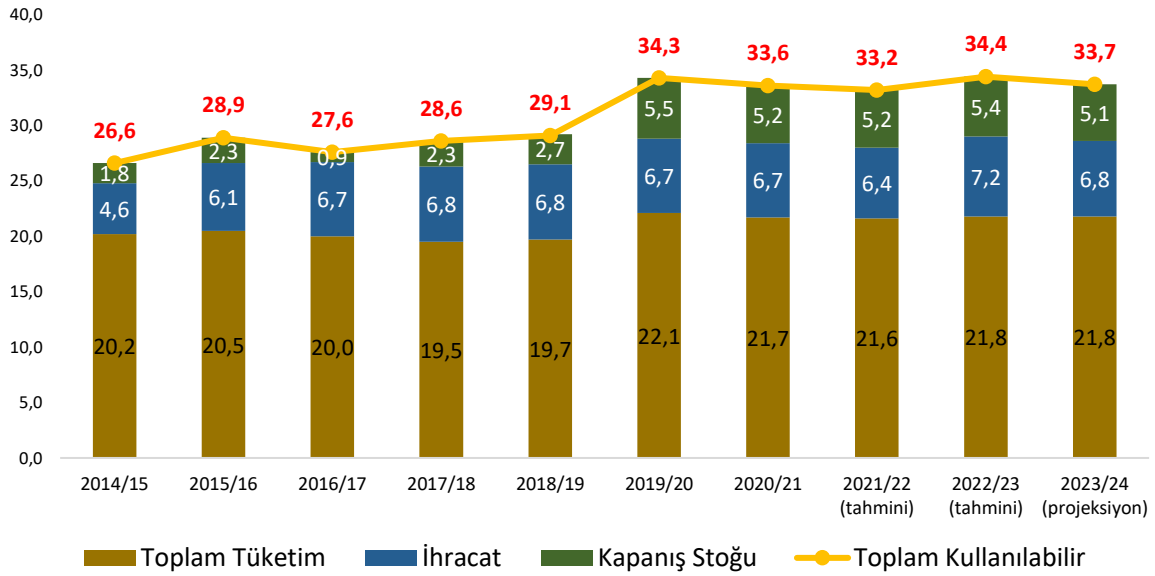

Kaynak: International Grains Council (Uluslararası Tahıl Konseyi)

<https://www.igc.int/en/markets/marketinfo-sd.aspx>

Tablo: Tüketim, İhracat, Stok, Toplam Buğday Miktarı (m ton)

DÜNYA GÜNDEMİNDE BUĞDAY

Kaynak: International Grains Council (Uluslararası Tahıl Konseyi)

<https://www.igc.int/en/markets/marketinfo-sd.aspx>

2023 Öngörüler

Sadece yılın değil yüzyılın felaketi olarak adlandırılan Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat depremi, hepimizin bildiği üzere ülkemizin güney ve orta kesimlerinde binlerce can kaybına ve yıkıma neden oldu. Depremler, ekilen tarla ürünlerinde önemli hasarlara yol açmasa da yaşamın eski haline dönmesinin uzun yıllar alacağını başta bölge halkı kabul etmiş durumda. Depremin yayıldığı coğrafya ve genişliği de düşünüldüğünde özellikle tarım ve hayvancılık sektörlerinin etkilenmeme şansı yok. Dolayısıyla bu yıl içinde ve yakın gelecekte mahsul yönetimi, hasat ve hasat sonrası dahil olmak üzere tarımsal faaliyetlerin karmaşıklaşacağı tahmin ediliyor.

Diğer yandan güncel açıklamalara baktığımızda Birleşmiş Milletlerin (BM) alt kuruluşu olan Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) 1 Mart 2023'ü referans tarihi kabul ederek Nisan ayında ülke raporlarını yayımladı. (4) Kurumun gıda güvenliği bakış açısıyla paylaştığı Türkiye öngörülerini ise şu şekildeydi:

- Özellikle ülkenin orta kesimlerinde kuraklık endişeleri hâkim
- Para birimindeki değer kaybı girdi maliyetlerini artırıyor
- 2022'de ortalamanın üzerinde tahıl hasadı bekleniyor
- Tahıl ithalatının 2022/23'te azalması, ihracatın ise sabit kalması bekleniyor
- Türk Lirası değer kaybettikçe enflasyon artıyor

Yüzde 80'i kuru tarımla yapılan buğday için bu yıl yeterli ve zamanında yağın yağmurlarla kuraklık endişesi şu an kalmasa da raporda belirtilen geçmiş fiyatlama bilgilerini de aktarmakta fayda var: “Tarımsal Girdi Fiyat Endeksi Aralık 2022'de Aralık 2021'e göre %103 arttı. Özellikle bir önceki yılın en yüksek fiyat artışları hayvan yemi (%118), enerji ve madeni yağlar (%116) ve gübrede (%116) kaydedildi. %100 artışlar çoğunlukla para birimindeki devalüasyondan kaynaklandı ve yalnızca ürün fiyatlarındaki artışlara yansdı.”

Aynı raporda iç pazara dair: “TMO yurt içinden satın aldığı miktarlar bildirilmemekle birlikte, bunların artması TMO'nun ithalat miktarlarını azaltmasına olanak sağlayacaktır” öngörüsüne yer verilirken Nisan sonunda ithalat rejimine geçilmesi de bunun kanıtı oldu.

Ekim Alanlarında Artış

Bir başka güncel veriye dönelim: Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığının (USDA) Yabancı Tarım Servisi (FAS), 1995'ten bu yana Küresel Tarım Bilgi Ağı (GAIN) veri tabanı aracılığıyla dış pazarlar hakkında raporlar sunuyor. 6 Nisan tarihli Yıllık Türkiye Tahıl ve Yem Raporu'nda (5) 2023/24 sezonu için hasat edilen buğday alanının yıldan yıla 350.000 hektar (HA) artarak 7,15 milyon hektara çıkacağı tahmin edildiğini ifade eden FAS, bu tahmini görece daha güçlü olan yurt içi buğday fiyatlarının, çiftçileri pamuk ve ayçiçeği yerine daha fazla buğday ekmeye

sevk edeceği beklentisine dayandırıyor. Zaten Ocak 2023'te ülkemizdeki sektör temsilcilerinden ajanslara yansıyan çeşitli açıklamalarda buğday ekim alanlarında yüzde 20'lik artıştan bahsedildi. Bu durum bir başka bakış açısıyla buğday ekmekten vazgeçen çiftçinin geri dönüşü olarak da değerlendirilebilir. Çünkü TMO verilerine göre 2005'te 9 milyonun üzerinde olan buğday ekim alanları geçtiğimiz 15 yıl içinde 7 milyon hektarın altına düşmüştü.

Tüketim Alışkanlıkları

Aynı raporda Türkiye'nin kişi başına düşen bazda dünyanın en büyük ekmek tüketicilerinden biri olarak kabul edildiği aktarılırken tüketimin yüzde 90'ını oluşturan gıdalık buğdaya talebin 2023/2024 sezonunda sabit kalması da bekleniyor. "Türkiye, un, makarna ve bisküvi vb. dahil olmak üzere çeşitli buğday ürünlerinden 24 milyon tondan fazla üretmektedir. Yıllık kapasitesi yaklaşık 33 milyon ton olan 550 aktif buğday öğütme tesisi bulunmaktadır" açıklamasının yer aldığı raporda ayrıca buğday değirmenlerine ek olarak, yıllık üretim kapasitesi yaklaşık 2 MMT (milyon metrik ton) olan 24 aktif makarna fabrikasının ve bulgur, bisküvi/kurabiye/kraker ve irmik üreten 140'tan fazla fabrikanın varlığına da dikkat çekiliyor.

İthalat ve İhracat

Başlıca buğday üretim alanlarının İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Trakya, Marmara ve Çukurova bölgesinde ülke geneline yayıldığına dikkat çeken FAS raporu, "Türkiye'nin ithal ettiği buğdayın yaklaşık yüzde 70'i işlenerek un ve makarna olarak yeniden ihraç edildiğine de değiniyor. Rapora göre 2022/23 sezonu için buğday ürünlerinin ihracat tahmini, en son ticaret rakamlarına göre 7,0 MMT olarak kaldı. Bununla birlikte son derece zorlu geçen 2022 yılında, 2021 rakamlarının yakalanmış olmasından memnun olan sektör temsilcileri 2023'ten de umutlu.

DÜNYA GÜNDEMİNDE BUĞDAY

Raporda genel beklenti tahıl ithalatının 2022/23'te yaklaşık yüzde 20 düşeceği üzerineyken, ihracatın sabit kalması bekleniyor. İthalatın düşme eğrisi, üretim rakamlarıyla doğru orantıda herkesin fikir birliği sağladığı bir konu olmakla beraber ihracata ne olacağını Tahıl Koridoru Anlaşmasının yenilenip yenilenmemesinden bağımsız düşünmek aslında mümkün değil. Rusya – Ukrayna savaşının buğday ticaretine etkisini ikinci bölüme bırakarak rakamlara bakalım:

Tablo: Menşesine Göre Türkiye Buğday İthalatı (ton)

Ülkeler	2020/21	2021/22	2022/23
Rusya	6.369.725	6.285.214	4.857.497
Ukrayna	740.072	1.982.980	1.726.497
Moldova	18.335	406.342	70.907
Brezilya	0	125.565	0
Bulgaristan	44.685	122.740	30.646
Romanya	20	112.650	9.488
Yunanistan	67.773	77.865	1.424
Diğer	891.333	259.514	124.332
Toplam	8.131.943	9.372.870	6.820.792

Haziran 2022-Ocak 2023

Kaynak: TÜİK

Tablo: Menşe Bazında Türkiye Un İhracatı (ton)

Ülkeler	2020/21	2021/22	2022/23
Irak	1.325.053	1.313.964	882.993
Suriye	211.477	330.660	246.176
Yemen	294.780	249.713	238.962
Venezuela	116.789	161.919	107.022
Angola	119.357	150.923	21.082
Diğer	870.124	806.023	721.735
Toplam	2.937.580	3.013.202	2.217.970

Haziran 2022-Ocak 2023

Kaynak: TÜİK

Tablo: Menşesine Göre Türk Makarna İhracatı (ton)

Ülkeler	2020/21	2021/22	2022/23
Somali	181.947	204.336	101.114
Venezuela	194.362	167.900	151.603
Benin	83.287	110.432	64.837
Gana	98.430	96.487	44.509
Togo	72.448	83.433	42.997
Nijer	50.696	68.603	36.328
Japonya	55.519	55.659	39.245
Senegal	35.934	35.593	35.217
Diğer	628.942	549.229	394.558
Toplam	1.401.565	1.371.672	910.408

Haziran 2022-Ocak 2023

Kaynak: TÜİK

Uzak Gelecek

Türkiye Cumhuriyeti buğday konusunda üretimi artırma hedefini korurken iklim değişikliği ve kuraklık tüm dünyada olduğu gibi bizim için de büyük risklerden biri olmaya devam ediyor. Bilindiği üzere Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) ve Birleşmiş Milletler Çevre Programının (UNEP) ortaklığıyla 1988 yılında kurulan Hükümetlerarası İklim Değişikliği Panelinin (IPCC) 5. Değerlendirme Raporu'nda Akdeniz Havzası, iklim değişikliğinden en çok etkilenecek bölge olarak dikkati çekiyordu.

Türkiye Cumhuriyeti'nin imzacısı olduğu Paris Antlaşmasının nasıl uygulanacağına dair hususları içeren Kural Kitabı 2021 sonbaharında Birleşik Krallık'ın (BK) ev sahipliğinde, Glasgow'da düzenlenen 26. Taraflar Konferansında (COP 26) tamamlandı. (6) 2022 Kasım ayında ise Mısır'ın Şarm El-Şeyh şehrinde COP 27 kapsamında Kayıp-Zarar Mekanizması, iklim değişikliğine uyum finansmanı gibi önemli konularda kararlar alındı. (7) COP 28'in 30 Kasım-12 Aralık 2023 tarihlerinde Birleşik Arap Emirlikleri ev sahipliğinde düzenlenmesi planlanıyor.

- (1) <https://www.trthaber.com/haber/guncel/bugday-ve-arpa-alim-fiyatlari-konyali-ureticiyi-memnun-etti-773475.html>
- (2) https://www.policycenter.ma/sites/default/files/2022-04/PB_23-22_Vedie%20EN.pdf
- (3) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Bitkisel-Uretim-Istatistikleri-2022-45504>
- (4) <https://www.fao.org/giews/countrybrief/country.jsp?code=TUR>
- (5) <https://www.fas.usda.gov/data/turkey-grain-and-feed-annual-7>
- (6) <https://www.pwc.com.tr/tr/Hizmetlerimiz/surdurulebilirlik/bulten/cop26dan-one-cikan-basliklar.pdf>
- (7) <https://unfccc.int/cop27>

II. Savaş ve Buğday: Ekonomi Politik Perspektifi

Geçen yıl tüm dünyanın en önemli gündem maddesi Rusya-Ukrayna Savaşıydı. 2022 yılının ilk çeyreğinde Donetsk ve Lugansk'ın -Ukrayna'nın sekiz yıldır savaş halinde olduğu iki ayrılıkçı bölge- ⁽¹⁾ Rusya tarafından bağımsız birer cumhuriyet olarak tanınmasından birkaç gün sonra 24 Şubat günü Rusya'nın Ukrayna'ya karşı "özel askeri operasyonu" başladı. Her ne kadar uluslararası kamuoyunun ilk endişesi enerji sektörü olsa da en az onun kadar önemli hatta daha hayati bir konu tehdit altındaydı: Küresel tahıl ticareti.

Rusya-Ukrayna savaşının patlak vermesinin ardından çeşitli basın kuruluşlarında şu başlıklara rastlandı: The Economist, Ukrayna'daki savaş, küresel gıda piyasalarını felce uğratacak." ⁽²⁾ - Le Monde, "Ukrayna'da savaşın başlamasından bu yana buğday fiyatları yükseldi". ⁽³⁾ Berliner Zeitung'tan Michael Maier ise Ukrayna'daki savaşın yeryüzündeki açlığı derinleştirerek insanların hayatını alt üst eden bir dünya savaşına büründüğünü yazdı. ⁽⁴⁾

Dünyada Buğday Rakamları

Başta buğday olmak üzere tahıl ürünlerinin üretiminde ve diğer ülkelere aktarımında yaşanacak herhangi bir krizin küresel çapta fiyat dalgalanmalarına sebebiyet vereceği herkes tarafından biliniyordu.

Raporumuzun konusu olan buğdaya dönersek Yeni Güney İçin Politika Merkezinin ⁽⁵⁾ derlediği istatistiki verilere göre; 2017-2021 yıllarında dünyanın ortalama en çok buğday üreten ülkeleri sırasıyla şöyle sıralandı: Çin (132.8 milyon ton), Avrupa Birliği Ülkeleri (131.3 milyon ton), Hindistan (102.4 milyon ton), Rusya (78.9 milyon ton), Amerika Birleşik Devletleri (50.2 milyon ton), Kanada (32.6 milyon ton), Ukrayna (26.6

DÜNYA GÜNDEMİNDE BUĞDAY

milyon ton), Pakistan (25.1 milyon ton), Avustralya (21.6 milyon ton), Türkiye (18.9 milyon ton), Arjantin (18.8 milyon ton), İran (15 milyon ton).

Tablo: Başlıca Buğday Üreten Ülkeler (2017-2021, bin metrik ton)

Ülke	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	Ortalama
Çin	129 770	133 590	133 590	134 250	132 800
Avrupa Birliği	136 681	123 124	138 741	126 930	131 369
Hindistan	98 510	99 870	103 600	107 860	102 460
Rusya	84 992	71 685	73 610	85 354	78 910
ABD	47 371	51 306	52 581	49 751	50 252
Kanada	30 000	32 670	32 670	35 183	32 630
Ukrayna	26 981	25 057	29 171	25 240	26 612
Pakistan	26 674	25 067	24 349	24 496	25 146
Avustralya	21 300	17 598	14 480	33 300	21 669
Türkiye	21 000	19 000	17 500	18 250	18 937
Arjantin	18 500	19 500	19 780	17 640	18 855
İran	14 000	14 500	16 800	15 000	15 075

Kaynak: Policy Center for the New South (Veriler, Rusya-Ukrayna Savaşı öncesini kapsamaktadır)

https://www.policycenter.ma/sites/default/files/2022-04/PB_23-22_Vedie%20EN.pdf

Tablo: Dünya Buğday Verileri (m ton)

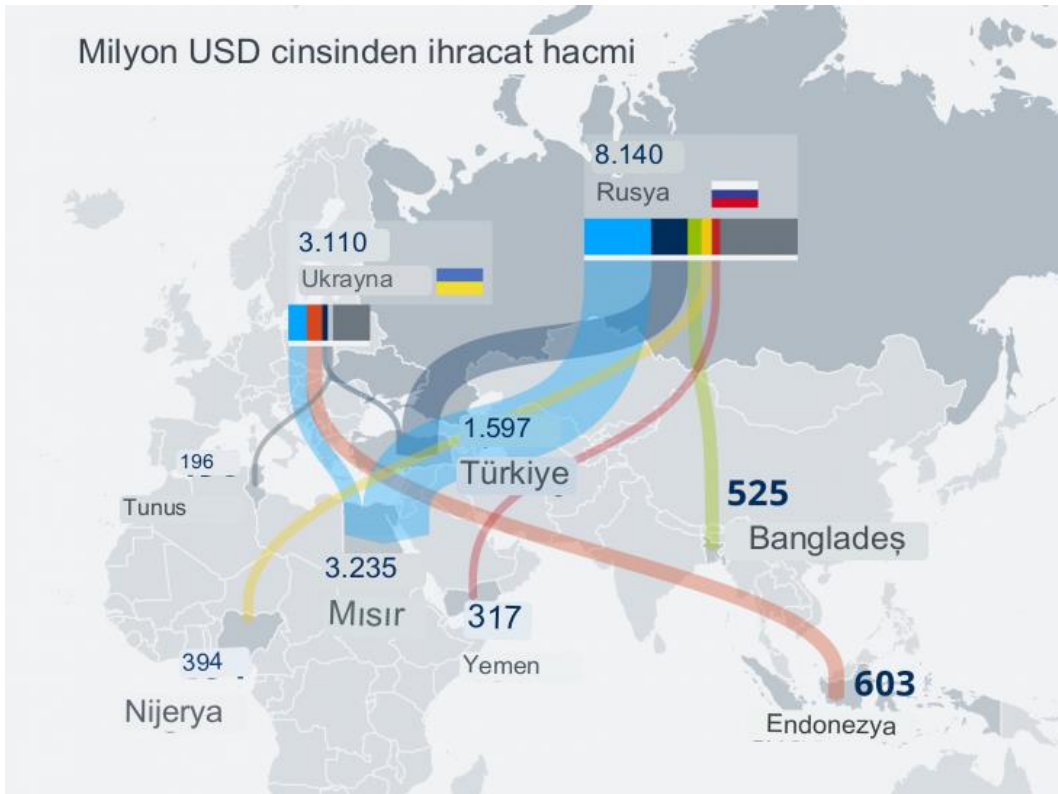
M Ton	2014 2015	2015 2016	2016 2017	2017 2018	2018 2019	2019 2020	2020 2021	2021/22 (tahmini)	2022/23 (tahmini)	2023/24 (projeksiyon)
Açılış Stoğu	191,9	207,5	226,9	247,0	266,3	259,2	274,7	276,9	274,6	286,3
Üretim	732,2	739,7	757,0	761,7	732,1	760,8	773,8	781,0	801,0	787,0
İthalat	153,0	166,1	176,6	176,3	168,9	185,5	189,7	196,8	199,1	194,9
Toplam Kullanılabilir	924,0	947,2	983,9	1008,7	998,4	1020,0	1048,6	1057,8	1075,6	1073,3
Gıda	489,3	497,4	507,1	514,8	519,4	524,2	533,6	545,3	544,9	555,5
Yem	140,3	140,6	146,0	143,9	138,5	135,2	150,0	147,1	150,5	148,4
Sanayi	22,3	22,0	22,9	23,6	24,5	24,4	23,3	24,2	23,6	24,8
Tohum	35,8	35,8	36,5	36,3	36,5	37,1	37,9	38,1	37,9	37,7
Diğer	28,9	24,4	24,5	23,8	20,4	24,4	26,9	28,6	32,5	31,0
Toplam Tüketim	716,5	720,3	736,9	742,4	739,2	745,3	771,7	783,3	789,3	794,3
İhracat	153,0	166,1	176,6	176,3	168,9	185,5	189,7	196,8	199,1	194,9
Kapanış Stoğu	207,5	226,9	247,0	266,3	259,2	274,7	276,9	274,6	286,3	279,0

Kaynak: International Grains Council (Uluslararası Tahıl Konseyi)

<https://www.igc.int/en/markets/marketinfo-sd.aspx>

İhracat açısından bakıldığında ise Amerika Birleşik Devletleri Tarım Departmanı'na göre, 2000'den beri dünya buğday ihracatının yaklaşık yüzde 90'ı, Avrupa Birliği ve aralarında Rusya ve Ukrayna'nın da bulunduğu yedi ülke (Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin, Avustralya, Kanada, Kazakistan) tarafından yapılıyor. ⁽⁶⁾ Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'ne göre (FAO), 2020-2021 döneminde, buğday ihracatında ilk onda yer alan ülkeler arasında Rusya birinci (27,4 milyon ton), Ukrayna beşinci sırada (19,4 milyon ton) bulunuyor. Diğer ülkeler sırasıyla şöyle: Avustralya (25,6 milyon ton), Amerika Birleşik Devletleri (24 milyon ton), Kanada (21,5 milyon ton), Fransa (16,1 milyon ton), Arjantin (9,5 milyon ton), Almanya (7,1 milyon ton), Romanya (6,9 milyon ton), Hindistan (6,1 milyon ton). ⁽⁷⁾

Harita Grafik: Rusya ve Ukrayna'dan kimler buğday alıyor? (Milyon dolar)

Kaynak: oec.world

<https://en.qantara.de/content/war-in-ukraine-a-food-crisis-in-the-mena-region>

Bilindiği üzere, buğday dünyanın en yaygın ekilen mahsulüdür. Yeryüzünde her yıl 200 milyon hektarın üzerine alanda buğday ekilir. Bu açıdan uluslararası ticarete buğdaya olan talebin yıllar boyu artması düşündürücüdür. Sadece 1970'lerin başından 2010'lara kadar geçen sürede küresel talep iki kat artmış, 300 milyon tondan yaklaşık 700 milyon tona vardı. ⁽⁸⁾ Meksika'da bulunan Uluslararası Mısır ve Buğday Geliştirme Merkezinin ⁽⁹⁾ verilerine göre, günümüzde, dünya genelinde, 2 buçuk milyarı aşkın insan, buğday bazlı gıda tüketiyor. 2050'de, küresel buğday tüketiminin ise 900 milyon tonu aşması bekleniyor. ⁽¹⁰⁾

Tehlike Çanları

Son yıllarda Covid-19 pandemisi, iklim değişikliği ve dünya buğday piyasasında önemli rol oynayan Rusya-Ukrayna arasında yaşanan savaş nedeniyle buğday ve buğdaya dayalı gıda sanayi (un, makarna, irmik, bisküvi, gofret, kraker vb.) hem iç piyasada hem de dünya pazarlarında giderek daha fazla rekabete konu oldu. Bu konu oluştta Mises Enstitüsü, savaş halinde olan Ukrayna ve Rusya'nın buğday açısından önemini, iki ülkenin Avrupa Birliği'nin toplamına yakın miktarda buğday ürettiğini vurgulayarak ifade ediyordu. ⁽¹¹⁾

Washington'da bulunan Stratejik ve Uluslararası Araştırmalar Merkezinin de (CSIS) yinelediği gibi dünyanın yaklaşık 1,6 milyarlık nüfusuna tekabül eden 50 ülkesi, buğday ithalatının en az yüzde 30'unu Ukrayna ile Rusya'dan yapıyordu. ⁽¹²⁾ Dolayısıyla tüm dünya için Rusya ve Ukrayna buğdayına erişimin devamlılığı kritik öneme sahipti. Tam olarak bu konuyla ilgili olarak da Brookings Enstitüsü de limanların 2022 yılının sonuna dek blokaj altında kalması halinde, dünyanın 55 milyon ton kadar tahıldan mahrum olabileceğini, bir başka deyişle 300 milyonu aşkın insanın gıdaya erişiminin kısıtlanmasının ihtimal dahilinde olabileceğini ifade etmişti. ⁽¹³⁾

Sahne Türkiye'nin

Buraya kadar Rusya ve Ukrayna tahıllarının tedarik zincirinden çekilmesinin ne demek olduğunu net olarak anlaşıldığını sanıyoruz. Ancak Rusya Federasyonu'na karşı Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği'nin (AB) uyguladığı ekonomik yaptırımlar eş zamanda da Ukrayna limanlarının kapalı olması sebebiyle gıda ürünlerine erişim neredeyse imkânsız hale geldi. Bu noktada Birleşmiş Milletler (BM) çağrısı ve dahli aynı zamanda da Türkiye Cumhuriyeti aracılığıyla yürütülen müzakereler sonucunda 22 Temmuz Tahıl Koridoru Anlaşması imzalandı.

Koridor anlaşmasından kısa bir süre sonra The Institute For National Security Studies, Putin ve Erdoğan buluşmasına dikkat çekti. "Putin ve Erdoğan Sochi'de buluştu: Batı bloğuna bir başka meydan okuma" (14) başlığını taşıyan yazıda Erdoğan, Türkiye'nin çıkarlarını korurken, Rusya ile Batı arasında manevra çabalarını ortaya koydu ifadesine yer verildi. Makalede Batılı ülkelerin Türkiye'nin NATO üyeliğinin ve Karadeniz'deki konumunun önemini göz önünde bulundurarak Moskova-Ankara arasındaki yakınlaşmaya hareket alanı tanıdıkları da bildirildi. Yazar, Sochi'deki toplantının Rusya ve Türkiye'nin aralarındaki iş birliğini yoğunlaştırmaya çabaladıklarını gösterdiğini ve Batı yaptırımlarının yoğun baskısı altında olan Rusya'nın, ekonomisini ve ülkesini rahatlatılabilmek için Türkiye'ye önemli bir rol verdiğini belirtti.

Kısaca Türkiye, önemli bir buğday üreticisi aynı zamanda da buğday ürünleri ihracatçısı olmanın yanı sıra hem uluslararası kamuoyu hem de iki ülkeyle ilişkilerini de koruyarak sürecin denge merkezine oturmayı başardı. Tahıl Koridoru Anlaşması uyarınca yürütülen deniz nakliyatı, Uluslararası Hububat Konseyi Genel Müdürü Arnaud Petit'ye göre, 2022'nin sonlarına doğru ivme kazanmıştı. Petit, The Guardian'a verdiği demeçte "Gerçekten etkileyici bir ihracat seviyesiydi. Kasım ve Aralık aylarında Ukrayna, deniz

artı kara yoluyla yapılan ihracat düşünüldüğünde savaş öncesi seviyeye yakındı” yorumunda bulundu. (15)

Enflasyondan Kurtuluş Yok

Gıda konusundaki olumlu adımlara rağmen Birleşik Krallık’a ait National Institute of Economic and Social Research, anlaşmadan bir ay sonra “Gıda, enflasyonu enerji fiyatlarından daha çok artırıyor” (16) makalesini yayımladı. Enstitü, enflasyon konusuna değinirken savaş ve yaptırımlarının gıda ve enerji başlıklarında tüketici fiyatları üzerine etkisini önceliklendirdi. 2022 yıl sonuna geldiğimizde ise Bruegel, yaptığı değerlendirmede “Avrupa Birliği’nde Enflasyon Eşitsizliği ve Etkenleri” makalesini yayımladı. (17) Buna göre enflasyon ortalama hane halkının tüketim harcamalarındaki fiyat değişimini takip etmesine rağmen hanelerin değişen gelirlerinden dolayı herkesin enflasyondan farklı oranda etkilendiğini duyuran kurum, Avrupa Birliği’nde enflasyona en fazla katkısı olan tüketim ürünleri su, elektrik, gaz ve diğer yakıtlar olurken, bunları gıda ürünlerinin takip ettiğini de ifade etti.

Aynı dönemde **Prof. Dr. İlkay Dellal** de benzer şekilde Tahıl Koridoru Anlaşması'nın, Rusya-Ukrayna savaşını müteakip dünyada sarsılan gıda arz-talep dengelerine etkisini kaleme aldı. (18) Gıda fiyatlarının yükselmesini detaylandıran Dellal, “Ukrayna'nın dünya ihracatında buğday, arpa ve mısırdaki yüzde 10-15, ayçiçeğinde yüzde 55 pay almasının, diğer yandan Rusya'nın dünyanın en önemli kimyasal gübre üreticisi ve ihracatçısı olmasının, bu ürünlerde küresel piyasalarda arz darlığına, fiyat dalgalanmalarına ve girdi tedarikindeki sorunların tarımsal faaliyetleri aksatmasına neden olmasının beklendiğini” ifade etti. Bununla birlikte ilk dört ayın sonunda anlaşmanın dört aylık sürede en önemli etkileri; piyasalarda güven sağlayarak küresel fiyat dalgalanmalarını önlemesi, düşük gelirli ülkelerin gıdaya erişiminin temini, orta ve yüksek gelirli ülkelerin ham madde temininin devam etmesi olduğuna dikkat çekti.

Rusya'nın Karakteri

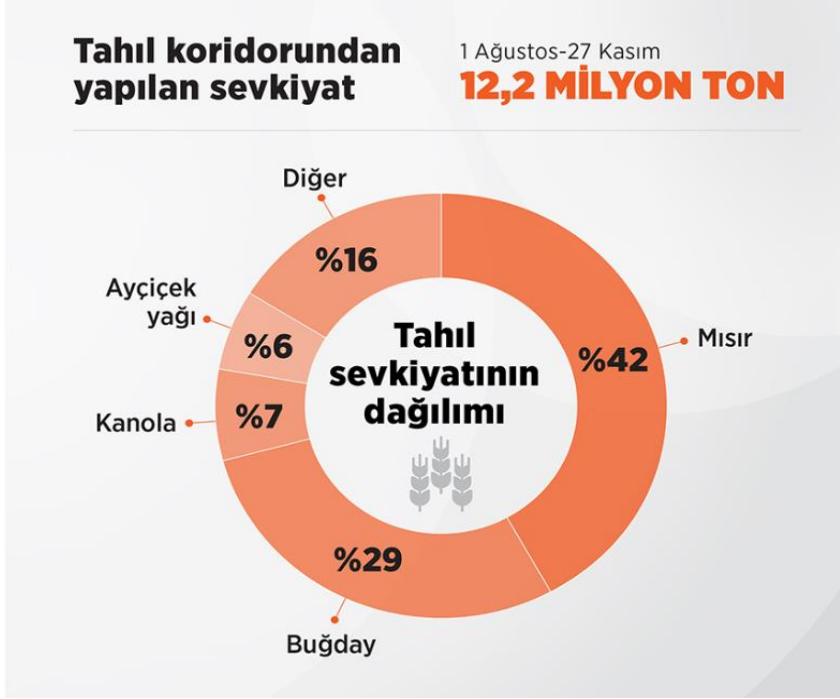
Rusya Federasyonu, tarihsel olarak önde gelen buğday tedarikçisidir. Ama Rusya ile ilgili asıl mesele özellikle Putin'in liderliği söz konusu olduğunda hep atacak bir adım daha olmasıdır. Putin tüm dünya liderleri arasında acımasızlığı saklamamak ve hatta gücünü bu karaktere dayandırmak konusunda hep net oldu. En bariz örneklerden biri, 2021 sonunda ülkenin en eski ve önde gelen insan hakları kuruluşlarından Memorial'ın Rusya Anayasa Mahkemesi tarafından yasaklanmasına hükmedilmesi idi. (19)

Bilindiği üzere 2022 sonbaharında Rusya, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olmaktan da çıktı. Fransa'nın Strazburg kentinde bulunan AİHM'den yapılan açıklamada, Rusya'nın 16 Mart 2022'de Avrupa Konseyi üyeliğine son verildiği hatırlatıldı. (20) Beslan rehine krizinden Kırım ilhakına kadar sayısız kez AİHM'de konu olan Rusya'ya karşı halihazırda mahkemenin elinde 17 bin 450 derdest başvuru bulunduğunu da unutmamalıyız. (21)

Söz konusu savaş olduğundaysa ne uluslararası kamuoyu çağrıları ne de yaptırımların Rusya'yı durduramamasına şaşırılmaması gerekiyor. Ve hatta plan tam olarak aşağıdaki gibi ortaya çıkıyordu:

Sıcak Gündem

2023 Nisan ayının son günlerinde Tahıl Koridoru Anlaşmasının süresinin dolacağı 18 Mayıs'a yaklaştıkça Rusya'nın hamleleri de artıyordu. Tarihler 28 Nisan 2023'ü gösterirken yine akşam saatlerinde Sputnik Türkiye, Rusya'yı tecrit etme yoluna gitmeyeceklerinin altını çizen Putin'in, "Bilakis Avrasya, Afrika ve Latin Amerika'daki dost ülkelerle pragmatik, eşit, karşılıklı çıkarlara dayanan ilişkileri, partnerlik ilişkilerini genişleteceğiz" açıklamalarına yer verdi. (22)

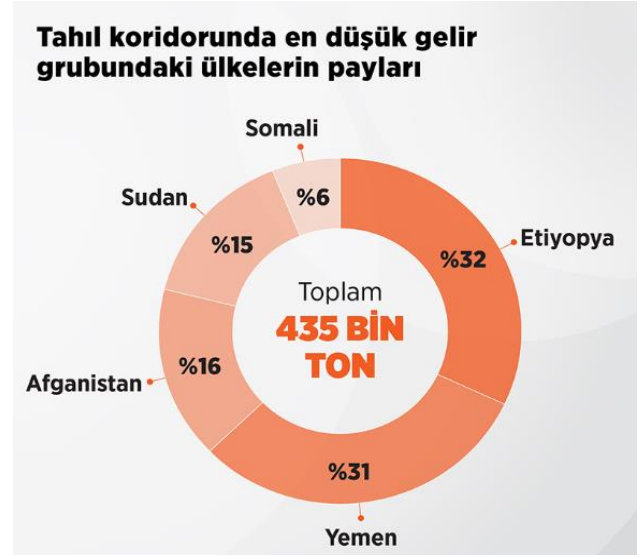
Kaynak: Anadolu Ajansı, BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (02.12.2022)

<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/tahil-koridoru-anlasmasinin-3-onemli-etkisi/2753756#>

Putin Rusya Federal Meclisi Yasa Koyucular Konseyinde yaptığı konuşmanın en kritik kısmında, dört yeni bölgenin Rusya'nın tarihsel toprakları, oradaki sakinlerin de “içlerinden birileri” olduğunu belirtiyordu. Bahsedilen dört bölge artık herkesin ezberlediği şekilde Donetsk, Lugansk, Zaporijya ve Herson'du. Bölgedekilerin Rusya vatandaşlarından hiçbir farkının bulunmadığının altını çizen Rus lider, bu bölgelerin dinamik şekilde kalkınması için gereken koşulları sağlamaları gerektiğini de vurguladı. Bu doğrultuda da “Batı'nın Rusya'ya karşı ekonomik saldırganlık içinde olduğu koşullarda parlamentonun, hükümetin, tüm bölgesel ve yerel makamların kararlı ve hızlı hareket etmesi, dayanışan ve koordineli bir ekip gibi çalışması için de çağrı yaptı.

Rusya'nın planı netti, ABD ve AB'ye karşı bambaşka ittifaklara çoktan başlamış ve gerekçelerini sıralayarak tüm kurmaylarını seferberliğe çağırmıştı. Çünkü elinde çok önemli bir koz vardı: Kıtık tehlikesine karşı buğday.

DÜNYA GÜNDEMİNDE BUĞDAY

Kaynak: Anadolu Ajansı, BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (02.12.2022)

<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/tahil-koridoru-anlasmasinin-3-onemli-etkisi/2753756#>

Kaynak: Anadolu Ajansı, FAO, IGC (02.12.2022)

<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/tahil-koridoru-anlasmasinin-3-onemli-etkisi/2753756#>

- 1) <https://www.ispionline.it/en/publication/zelenskys-presidency-what-does-it-mean-russia-25785>
- 2) <https://www-economist-com.pitt.idm.oclc.org/finance-and-economics/2022/03/12/war-in-ukraine-will-cripple-global-food-markets>
- 3) https://www.lemonde.fr/economie/article/2022/03/09/guerre-en-ukraine-alerte-sur-les-prix-record-du-ble_6116739_3234.html
- 4) <https://www.berliner-zeitung.de/welt-nationen/schwerter-statt-pflugscharen-der-moerderische-irrsinn-dieser-zeit-li.218266>
- 5) https://www.policycenter.ma/sites/default/files/2022-04/PB_23-22_Vedie%20EN.pdf
- 6) https://ipes-food.org/_img/upload/files/AnotherPerfectStorm.pdf
- 7) <https://www.destatis.de/DE/Themen/Laender-Regionen/Internationales/Thema/landwirtschaft-fischerei/Ukraine-Landwirtschaft.html>
- 8) Sébastien Abis, “Le blé au cœur des enjeux géostratégiques mondiaux,” *Hérodote*, 2015/1, no. 156, sf: 125
- 9) <https://www.cgiar.org/news-events/news/essential-actions-to-mitigate-the-food-crisis-stabilize-supply-and-transition-to-greater-agrifood-system-resilience/>
- 10) Sébastien Abis, “Le blé au cœur des enjeux géostratégiques mondiaux,” 125.
- 11) <https://mises.org/wire/government-intervention-fueling-food-shortages>
- 12) <https://www.csis.org/analysis/impact-russias-invasion-ukraine-middle-east-and-north-africa>
- 13) <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2022/06/14/the-war-in-ukraine-triggered-a-global-food-shortage/>
- 14) <https://www.inss.org.il/publication/russia-turkey/>
- 15) <https://www.theguardian.com/world/2023/mar/08/ukraine-and-un-chief-call-for-new-grain-deal-to-safeguard-global-food-supplies>
- 16) <https://www.niesr.ac.uk/blog/food-fuelling-inflation-more-energy-prices>
- 17) <https://www.bruegel.org/dataset/inflation-inequality-european-union-and-its-drivers>
- 18) <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/tahil-koridoru-anlasmasin-3-onemli-etkisi/2753756>
- 19) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-59807996>
- 20) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-avrupa-insan-haklari-sozlesmesine-taraf-olmaktan-cikti/2687129>
- 21) <https://www.coe.int/tr/web/impact-convention-human-rights/Russian%20Federation>
- 22) <https://sputniknews.com.tr/20230428/putin-rusya-kendini-tecrit-etmeyecek-dost-ulkelerle-isbirligini-gelistirecek-1070332337.html>

III. Küresel Ahlak ve Kıtılık Tehlikesi

Yaşadığımız çağda servet dağılımının adaletsiz olduğunu hatta vahşice değerlendirilebileceğini hepimiz biliyoruz. Örneğin, “dünya çapında 2.153 milyarderin sahip olduğu servet, dünya nüfusunun %60’ını oluşturan 4,6 milyar insanın toplam varlığından daha fazla. Dünyanın en zengin 22 erkeğinin serveti ise Afrika’daki tüm kadınların sahip olduğu varlıkların toplamından fazla ediyor.” (1)

Tablo: En Az Gelişmiş Ülkeler (kişi başına milli gelir itibarıyla)

Ülke	Kişi Başına GSYH (Dolar)	Ülke	Kişi Başına GSYH (Dolar)
1. Vanuatu	1,260	26. Sao Tome ve Principe	270
2. Cape Verde	1,200	27. Kamboçya	260
3. Kiribati	1,170	28. Madagaskar	260
4. Maldivler	1,130	29. Mali	250
5. Ekvator Ginesi	1,110	30. Burkina Faso	240
6. Samoa	1,070	31. Çad	230
7. Solomon Adaları	760	32. Ruanda	230
8. Lesotho	570	33. Tanzanya Birleşik Cum.	220
9. Gine	530	34. Malavi	210
10. Senegal	520	35. Mozambik	210
11. Bhutan	470	36. Nepal	210
12. Haiti	410	37. Eritre	200
13. Moritanya	410	38. Nijer	200
14. Angola	380	39. Gine-Bissau	160
15. Benin	380	40. Burundi	140
16. Komor Adaları	370	41. Sierra Leone	140
17. Bangladeş	350	42. Kongo Demokratik Cum.	110
18. Gambiya	340	43. Etiyopya	..
19. Togo	330	44. Afganistan	..
20. Zambiya	330	45. Cibuti	..
21. Laos Halk Dem. Cum.	320	46. Liberya	..
22. Uganda	310	47. Myanmar	..
23. Orta Afrika Cum.	300	48. K. Somali	..
24. Sudan	290	49. Tuvalu	..
25. Yemen	280		

Kaynak: Dışişleri Bakanlığı <https://www.mfa.gov.tr/en-az-gelismis-ulkeler.tr.mfa>

Yoksullukla ilişkilendirildiğinde her ülke içinde ırk, din, dil, cinsiyet ve tüm ayrımların belirleyici olduğunu da biliyoruz. Küresel çapta baktığımızda ise Birleşmiş Milletlerin (BM) az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülke ayrımının temelinde kişi başına düşen milli gelir var. Ama aynı zamanda

BM'nin 1971'de yaptığı "Az Gelişmiş Ülkeler" (EAGÜ) tanımının -b-bendinde ise şöyle deniyor: "İnsan kaynaklarında zayıflık kıstası: Beslenme, sağlık, ömür beklentisi eğitim ve yetişkin okuryazarlığı düzeylerini dikkate alan yaşam kalıntısı göstergesine uygunluk. (2)

Bu arada dünyanın gelişmiş tarafı yepyeni sağlık modelleri geliştiriyor. Hiç de yeni olmayan Axel Kroeger'ın 1983 tarihli "Gelişmekte olan ülkelerde antropolojik ve sosyo-medikal sağlık araştırmaları" (3) makalesi, "erişilebilirlik, maliyetler, kabul edilebilirlik gibi hizmet faktörleriyle birlikte etiyolojik kavramları ve dünya görüşlerini" anlamak için bir fırsat sunuyor.

Bununla birlikte 2023 Mart ayında Katar'ın ev sahipliğinde düzenlenen BM En Az Gelişmiş Ülkeler 5. Konferansı (LDC5) (4) uluslararası toplumun en az gelişmiş 46 ülkeye yönelik Doha 2022-2031 Çalışma Programı'na bağlılığını vurgulayan sonuç bildirgesiyle sona eriyor. Konferansın çıktısına bakıldığında, katılımcı ülke ve uluslararası kuruluşlar; yatırımların yanı sıra hibe, kredi, yardım, kalkınma projeleri ve teknik destek olarak toplam 1,3 milyar dolardan fazla mali taahhütte bulundu. En az gelişmiş ülkelerde yaşayan 1,2 milyar insanı olumlu yönde etkilemeyi hedefleyen ek taahhütte bulunan ülkelerin başında Katar, Suudi Arabistan, Kazakistan, Almanya, Kanada ve Finlandiya geliyor. (5)

Açlık ve Hastalığın Karşısında Buğday

Avrupa'nın ortasındaymış gibi görünen Rusya ve Ukrayna Savaşı tehlike altındaki milyonlarca insanı düşününce aslında bir dünya savaşına dönüşüyor. Şüphesiz, savaşlar etkileri bakımından çatışma bölgelerinin çok ötesine uzanır. Ancak gıda tedarikindeki aksaklık iki önemli başlığı daha doğuruyor: Gıda Güvenliği ve Kıtık.

Savaş başladıktan birkaç ay sonra Amerikalı International Food Policy Research Institute, “Rusya ve Beyaz Rusya'ya yönelik yaptırımlar tarım ürünleri ve gübre ihracatını nasıl etkiliyor?” (6) sorusuna cevap aradı. Makalede Rusya'nın buğday da dahil olmak üzere başlıca temel gıda maddelerinin küresel tedarikçisi, her iki ülkenin de önemli birer gübre üreticisi ve ihracatçıları olmaları sebebiyle yaptırımların ticareti daha da zorlaştırdığı vurgulandı. Bu bağlamda BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, Rusya'nın gıda ve gübre ihracatının önündeki engellerin kaldırılması gerektiğini belirtti.

Matematik Yalan Söylemez

Yine 2022 yaz aylarında Meksika'dan da buğdayı konu aldı. “Çatışmanın körüklediği buğday fiyat artışı ile mücadele” (7) adlı çalışmada bölgeden tedarik edilen buğday miktarının azalmasıyla fiyatların büyük oranda arttığına dikkat çekildi. Rusya ve Ukrayna'nın küresel buğday ticaretinin neredeyse %25'inden fazlasını kontrol ettiği düşünüldüğünde, BM Gıda ve Tarım Organizasyonu'nun tahminlerine göre; 2023 yılında 11 ile 19 milyon insanın kronik açlık sorunu ile mücadele edeceği, mevcut durumda 193 milyon insanın gıda güvensizliğine maruz kaldığı ve 47 ülkenin BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden biri olan “Sıfır Açlık” hedefinin altında kalmasının beklendiği aktarıldı.

Sadece 2020-2021 döneminde, Rusya dünyaya 52,32 milyon ton, Ukrayna ise 69,82 milyon ton tahıl ihraç etmişti. (8) 2020'de Nobel Barış Ödülü'ne layık görülen BM Dünya Gıda Programı, faaliyetleri için ihtiyaç duyduğu tahılın yüzde 50'sini bu iki ülkeden karşılamaktaydı. (9) Tüm bu bilgiler ışığında hayata geçen Tahıl Koridoru Anlaşması da yeterli olamadı.

Saf Kapitalizm

Ağustos ayına geldiğimizde The Guardian’da yayımlanan bir makalede ⁽¹⁰⁾ pirinç, mısır, buğday gibi temel gıda mahsullerinin bir avuç ülkeden az sayıda şirketin hâkim olduğu bir piyasa olduğuna değinirken şu ifadelerle de yer verdi: “Toplu olarak ABCD olarak bilinen Archer-Daniels-Midland Company, Bunge, Cargill ve Louis Dreyfus olmak üzere dört şirket, küresel tahıl ticaretinin tahminen %70-90’ını kontrol ediyor.”

Adı geçen yazıda görüşlerine başvurulmuş IPES-Food'un (Uluslararası Sürdürülebilir Gıda Sistemleri Uzmanları Paneli) Eş Başkanı ve BM Gıda Hakkı Eski Özel Raportörü Olivier De Schutter ise "Küresel tahıl piyasaları, enerji piyasalarından bile daha yoğun ve hatta daha az şeffaf, dolayısıyla büyük bir vurgunculuk riski var. Tahıl devlerine bakmamız ve krizi önlemek için neler yapabileceklerini şimdi sormamız gerekiyor" açıklamasını yaptı.

Kısaca küresel kıtlık tehlikesini çözmek için sadece Rusya ve Ukrayna ürünlerine erişmek değil sistemi de elden geçirmek gerekiyordu. Bu arada 2019 yılında Davos gündemine bile taşınan Mutluluk Ekonomisi ⁽¹¹⁾ kavramı ister istemez ayrıcalıklarının kibriden öteye gidemiyordu. Aynı yıl “Küreselleşme 4.0” başlığı atan 49. Davos Toplantısını ⁽¹²⁾ Covid ve savaş sonrası yeniden düşünmek gerekiyordu. Çünkü küresel ölçekte son on beş yılın üçüncü gıda kriziyle karşı karşıyayız ve aslında gıda güvenliğindeki krizin temel sebebi küreselleşmekte olmamız.

Projeksiyon

Süreçte konuyla ilgili Rusya’dan aralıksız haberler ve açıklamalar bir başka deyişle propaganda geldi. Rusya Merkezli Valdai Discussion Club ⁽¹³⁾ 22 Temmuz Anlaşması için “Anlaşma neticesinde Ukrayna tahılının Odessa, Chornomorsk ve Yuzhny limanlarından çıkarak Karadeniz üzerinden gitmesi sağlanmıştır. Taraf ülkeler arasında imzalanan anlaşma dünya için

olumlu bir sinyal vermiştir. Karadeniz’de tahıl ticaretinin durması küresel tahıl ticaretinin büyük bir bölümünü durdurmuş, özellikle Afrika ve Orta Doğu bölgelerinde sosyal, politik ve ekonomik ciddi sorunlara sebep olmuştur” denildi.

Dünya Gıda Programı ise yaşanan kriz sebebiyle yaklaşık olarak 82 ülkeden 345 milyon insanın gıda krizinden mağdur olduğunu belirtilen açıklamada bölge olarak Orta Doğu ve Kuzey Afrika önemli ölçüde etkilenirken, açlık oranının yüzde %25 artış gösterdiğine de değinildi. Bu makale ve sonrasında Rusya’nın açıklamalarının tek bir mesajı vardı: Gıda krizi Rusya olmadan çözülemez.

Zaten Gıda ve Tarım Örgütünün (FAO) ve Dünya Gıda Programı’nın güncel tahminlerine göre, akut gıda güvensizliğinin 2023 yılının başlarından itibaren 19 ülkede daha kötü” olacağı ve yaklaşık 205 milyon insanı etkilemesi bekleniyor. Düşük gelirli ülkelere daha fazla buğday ve mısır sevkiyatını finanse etmek için kasım ayında açıklanan “Ukrayna'dan Tahıl” programına rağmen, gıda güvensizliğinin kökleri giderek derinleşiyor. (14)

Buğday Manipülasyonu

13 Nisan günü Rusya “Tahıl anlaşması mümkün görünmüyor” dedi. (15) Tahıl Koridoru Anlaşması'nın Rusya'yı ilgilendiren kısmının uygulanmadığı ve bu nedenle 18 Mayıs'tan sonra uzatılmasının mümkün görülmediğini ifade eden Rusya Dışişleri Bakanlığı, “1 milyon tondan fazla gıda taşıyan 28 gemi, Türkiye'nin sularında denetim için bekliyor. Ancak, denetim planının oluşturulmasından sorumlu koordinasyon merkezindeki BM yetkilileri anlaşma kapsamında gemilerin kaydedilmesi konusunda Ukraynalıları desteklemeye çalışarak, program yapmaktan vazgeçti” açıklamasını da yaptı. Açıklamada ayrıca, Ukrayna'dan tahıl sevkiyatlarının ihtiyacı olan

ülkelere yüzde 2,6 azaldığı, yüzde 40'tan fazlasının Avrupa Birliği (AB) ülkelere yapıldığı ve bunun anlaşmaya aykırı olduğu belirtildi.

Cevap herkesten önce Polonya, Macaristan ve Slovakya'dan geldi. ⁽¹⁶⁾ Anlaşmaya göre Ukrayna buğdayının bir kısmı Boğazlar üzerinden uluslararası piyasalara çıkarken bir kısmı da Polonya, Macaristan, Romanya ve Slovakya üzerinden geçiyor. Polonya, Macaristan ve en son Slovakya'nın kendi üreticilerini ve ürünlerini korumak için devreye soktuğu ithalat yasakları üzerine konuşan AB'li bir yetkili düşük küresel fiyatların ve talebin, özellikle büyük miktarlarda Ukrayna tahılının satılmak yerine blokta kalması anlamına geldiğini söylerken bunun Rusya'ya karşı AB hamlesi olduğunu herkes biliyordu.

Uluslararası Sular

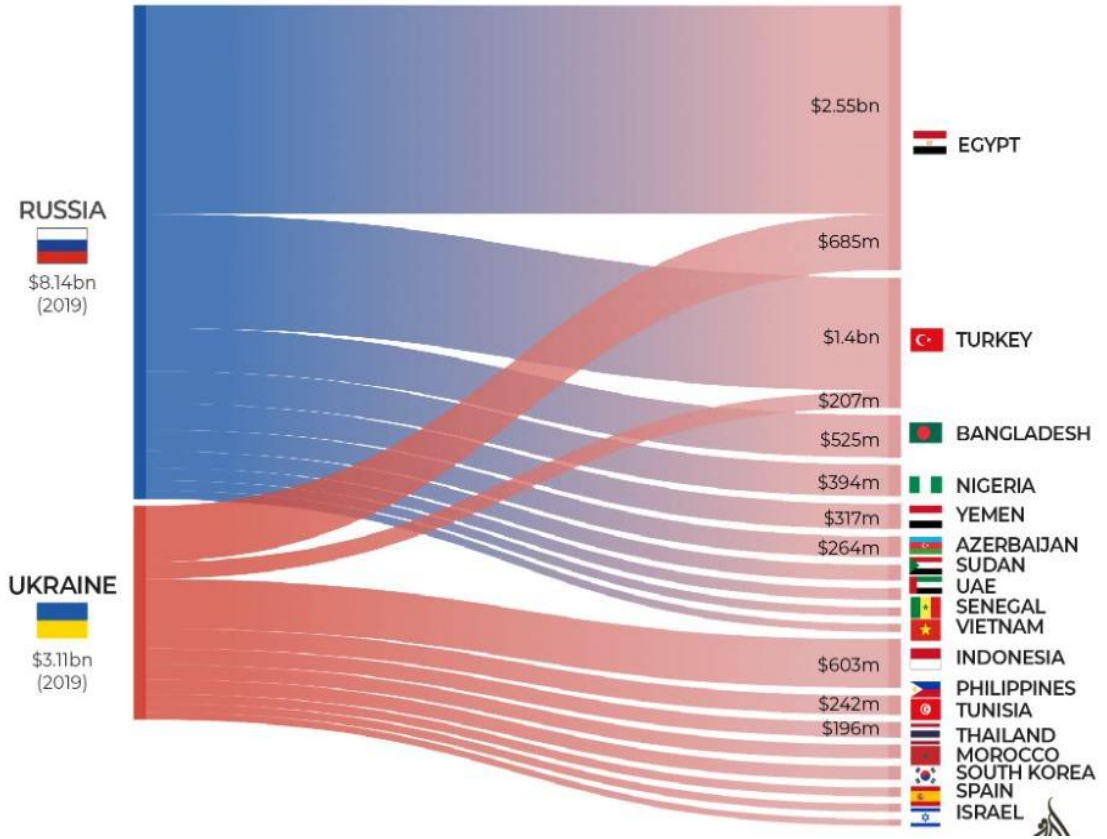
II. bölümün sonunda ajandasını detaylandırdığımız Rusya Federasyonu, Nisan ve Mayıs ayı boyunca uluslararası arenada kararlı adımlarına devam etti. 25 Nisan'da yapılan açıklamaya göre Türkiye, Rusya, Suriye ve İran'ın Moskova'da gerçekleştirdiği dördümlü toplantıda Millî Savunma Bakanı Akar ve MİT Başkanı Fidan, üç ülkeden mevkidaşlarıyla bir araya geldi. ⁽¹⁷⁾ Toplantı sonrası yapılan açıklamada, "Taraflar, Suriye'nin toprak bütünlüğüne saygılı olduklarını teyit etmişlerdir. Yapıcı havada geçen toplantı sonucunda, Suriye'de ve bir bütün olarak bölgede istikrarın temin edilmesi ve sürdürülmesi için dördümlü formattaki toplantıların devamının önemi vurgulanmıştır" ifadeleri kullanıldı.

Euronews 27 Nisan başlıklı haberinde ise "Rusya'nın Wagner Grubu neden Sudan'da ve Ukrayna'daki savaşıyla ne ilgisi var?" diye soruyordu. Uzmanların cevabı yaklaşık şöyleydi: "Wagner Grubu'nun Sudan'daki amacı, Rusya'nın daha sonra Ukrayna'daki savaşı finanse etmek için kullandığı kaynaklara Moskova'nın erişimini sağlamaktır. Sudan,

Afrika'daki en büyük üçüncü maden üreticisi olduğundan, ana hedeflerinden biri altın elde etmektir.” (18) Bu vesileyle Sudan'ın en az gelişmiş ülkeler arasında olduğu ve buğdayını Rusya ve Ukrayna'dan aldığını da hatırlatalım.

Grafik: Rusya ve Ukrayna buğdayını kim alıyor? (dolar)

(2019 yılında buğday ihracatının dörtte biri Rusya ve Ukrayna'dan yapıldı)

Kaynak: <https://www.aljazeera.com/amp/news/2022/2/17/infographic-russia-ukraine-and-the-global-wheat-supply-interactive>

Final Yine Türkiye'nin

27 Nisan Perşembe günü açılan Akkuyu Nükleer Güç Santrali'nin ardından Türkiye ve Rusya iş birlikleriyle ilgili olarak dünya kamuoyunu bir sürpriz bekliyordu. (19) Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüşmelerinde kritik kararlar

aldıklarını, ekonomik ve ticaret ilişkilerini geliştireceklerini ifade eden Vladimir Putin açıklamasının devamında şöyle dedi: “Sayın Erdoğan’ın fakir ülkelere un sevk etme teklifi var. Bu un, Türkiye’de Rus buğdayından üretilecek.”

Bugüne kadar BM’nin desteğini almayı başaran Rus lider için yeni bir yol daha bulundu. BM Genel Sekreteri Guterres’in kendisine, Erdoğan ve Zelenskiy’e gönderdiği “Tahıl Koridoru Anlaşmasını uzatın” (20) mektubunun ardından Lavrov’un açıklamaları çok şey ifade ediyordu. Lavrov daha önce BM Güvenlik Konseyi toplantısında Batılı ülkelerin temsilcileriyle tartışmış, bazı üye ülkelerin BM Şartı yerine “kendi kurallarına dayalı bir düzeni” inşa etme çabaları nedeniyle örgütün derin bir krize girdiğini söylemişti. Mektubu elden teslim almasının ardındansa “Tahıl Koridoru Anlaşması’nın uzatılmasına yönelik görüşmelerde fazla ilerleme sağlanamadığını” aktardı. Lavrov’un hamlesi hem tehdit hem pazarlıktı.

Son söz

Bu rapora başlarken buğday kimin diye sormuştuk. Kıtlıkla mücadele eden dünya halklarının mı yoksa Rusya'ya diz çöktürmek isteyen Batılı güç odaklarının mı? Sanıyorum cevabı hep birlikte aldık. Buğday sadece üreten ve elinde tutanın. Rusya adım adım gerilimi artırdığı sürecin sonunda Tahıl Koridoru Anlaşmasını sadece iki ay daha uzatmaya ikna oldu. Temmuz ayında ne olacağını kestirmek güç olsa da Rusya'nın haziran başında bombaladığı barajla ile oluşan sele piyasanın tepkisine bakınca insanların temel beslenme hakkının halen ve muhtemelen yakın gelecekte de masada koz olarak kullanılmaya devam edeceğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

- 1) <https://harmonyprojesi.org>
- 2) <https://www.mfa.gov.tr/en-az-gelismis-ulkeler.tr.mfa>
- 3) <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0277953683902484>
- 4) <https://www.un.org/lde5/>
- 5) <https://www.trthaber.com/haber/dunya/katarda-duzenlenen-bm-en-az-gelismis-ulkeler-5-konferansi-sona-erdi-751936.html>
- 6) <https://www.ifpri.org/blog/how-sanctions-russia-and-belarus-are-impacting-exports-agricultural-products-and-fertilizer>
- 7) <https://www.cimmyt.org/news/tackling-wheat-price-rises-instigated-by-conflict>
- 8) <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2022/06/14/the-war-in-ukraine-triggered-a-global-food-shortage/>
- 9) <https://www.interregional.com/en/food-diplomacy/>
- 10) <https://www.theguardian.com/environment/2022/aug/23/record-profits-grain-firms-food-crisis-calls-windfall-tax>
- 11) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/100902>
- 12) <https://www.weforum.org/focus/davos-2019>
- 13) <https://valdaiclub.com/a/highlights/when-will-the-global-grain-crisis-be-overcome/>
- 14) <https://www.gtreview.com/magazine/the-commodities-issue-2023/closing-the-investment-gap-for-sustainable-agriculture/>
- 15) <https://www.bloomberght.com/rusya-tahil-anlasmasi-mumkun-gorunmuyor-2329835>
- 16) <https://amp.theguardian.com/world/2023/apr/17/slovakia-joins-poland-hungary-halting-ukraine-grain-imports>
- 17) https://t24.com.tr/haber/turkiye-rusya-suriye-iran-dortlu-toplantisi-moskova-da-yapildi-taraflar-suriye-nin-toprak-butunlugune-saygili-olduklarini-teyit-etti,1106167?utm_source=aposto
- 18) <https://www.euronews.com/2023/04/27/why-is-russias-wagner-group-in-sudan-and-what-does-it-have-to-do-with-the-war-in-ukraine>
- 19) <https://www.dha.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-ulkemiz-nukleer-guc-sahibi-ulkeler-ligine-yukselmistir-2242346>
- 20) <https://www.gazeteduvar.com.tr/bmden-erdogan-putin-ve-zelenskiye-mektup-haber-1615082>